

Paweł Tarkowski

Województwo białkopodlaskie w latach 1975-1998

Radzyński Rocznik Humanistyczny 13, 149-164

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Paweł Tarkowski

AWF Warszawa Filia w Białej Podlaskiej

Województwo białkopodlaskie w latach 1975-1998

Rok 1975 przyniósł w dziedzinie podziału administracyjnego kraju znaczące zmiany, rząd premiera Piotra Jaroszewicza zaproponował dwustopniową organizację władz i administracji terenowej oraz nowy podział terytorialny kraju. Reforma polegała na likwidacji powiatów i zmniejszeniu rozmiarów dotychczasowych 17 województw. Utworzono 49 nowych województw, w tym 3 miejskie obejmujące aglomerację Warszawy, Łodzi, Krakowa. W założeniach reformy podkreślano, iż nowy podział administracyjny kraju ma służyć przyspieszeniu rozwoju społeczno-gospodarczego, stworzeniu warunków sprawnego zarządzania gospodarką, funkcjonowania organów władzy i administracji państwowej oraz lepszego zaspokojenia rosnących potrzeb społeczeństwa¹.

Wśród nowych województw na mapie administracyjnej kraju pojawiło się województwo białkopodlaskie o powierzchni 5 353 km², zamieszkiwane przez 280 tys. osób. Położone w środkowo-wschodniej Polsce w momencie utworzenia od wschodu sąsiadowało z ZSRR, od południa z woj. chełmskim i lubelskim, od zachodu z woj. siedleckim, od północy z woj. białostockim. Północna część położona była na terenie Wysoczyzny Siedleckiej, a południowa na Polesiu Zachodnim. Przez teren województwa białkopodlaskiego przepływała rzeka Bug oraz dwie większe Krzna i Tyśmienica. W jego skład weszły miasta: Biała Podlaska, Międzyrzec Podlaski, Łosice, Parczew, Radzyń Podlaski, Terespol. Wszystkie z wyjątkiem Łosic przed reformą były częścią składową województwa lubelskiego. Łosice należały do województwa warszawskiego. Województwo białkopodlaskie tworzyły 35 gmin: Biała Podlaska, Czemierniki, Dębowa Kłoda, Drelów, Hanna, Huszlew, Jabłoń, Janów Podlaski, Kąkolewnica Wschodnia, Kodeń, Komarówka Podlaska,

¹ W. Ćwik, J. Reder, *Lubelszczyzna dzieje rozwoju terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Lublin 1977, s. 178.

Konstantynów, Leśna Podlaska, Łomazy, Łosice, Międzyrzec Podlaski, Milanów, Olszanka, Parczew, Piszczac, Platerów, Podedwórze, Radzyń Podlaski, Rokitno, Sarnaki, Siemień, Sławatycze, Sosnowka, Stara Kornica, Terespol, Tuczna, Ulan-Majorat, Wisznice, Wohyń i Zalesie.

Na stanowisko wojewody białkopodlaskiego został mianowany członek ZSL Józef Piel (1.06.1975 – 30.04.1982 r.), który wcześniej był wicewojewodą lubelskim. W kolejnych latach funkcję wojewody białkopodlaskiego pełnili: Stanisław Rapa (24.05.1982 – 2.07.1990 r.), Andrzej Czapski (3.07.1990 – 26.02.1992 r.), Tadeusz Korszeń (17.03.1992 – 28.11.1997 r.), Marek Czarnecki (23.12.1997 – 31.12.1998 r.)².

Utworzenie nowego województwa pociągnęło za sobą konieczność powołania struktur wojewódzkich organizacji partyjnych PZPR, ZSL i SD. Do końca lat osiemdziesiątych najważniejsze decyzje dotyczące województwa były podejmowane przez funkcjonariuszy PZPR, w nomenklaturze białkopodlaskiej organizacji partyjnej znajdowało się ok. 300 stanowisk, m.in.: większe zakłady przemysłowe, instytucje państwowe, Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej, Prokuratura Wojewódzka, Sąd Wojewódzki, Szpital Wojewódzki, Urząd Wojewódzki, miejski i gminne rady narodowe, urzędy miejskie, miejsko-gminne i gminne³. Komitet Wojewódzki ukonstytuował się 5 czerwca 1975 r., na pierwszym plenarnym posiedzeniu gościem honorowym był członek Biura Politycznego, wicepremier Franciszek Szlachcic. Nowo utworzony KW liczył 76 członków. Stanowisko I sekretarza objął Ryszard Socha, skład prezydium uzupełnili: Anna Ciesielczuk, Stanisław Kaper, Czesław Staszczak. W kolejnych latach funkcję I sekretarza pełnili: Czesław Staszczak (1981-1987), Józef Oleksy (1987-1989) Stanisław Nowak (1989-1990). Na czele wojewódzkich struktur dwóch pozostałych partii w 1975 r. zostali postawieni: w ZSL – prezes Tadeusz Józefczak, w SD – przewodniczący Romuald Lubecki⁴.

W czerwcu 1975 r. PZPR w województwie białkopodlaskim liczyła 14 657 członków i kandydatów, skupionych w 862 podstawowych organizacjach partyjnych. Na terenie województwa istniały 4 komitety miejskie, 2 komitety miejsko-gminne i 35 gminnych. W ciągu kolejnych pięciu kolejnych lat liczba członków wzrosła do 20 506. W składzie socjalnym partii odzwierciedlał się rolniczy charakter województwa 39,7% stanowili chłopci, 33,7% robotnicy, 27,8% pracownicy umysłowi, 7,8% pozostali. Okresem próby dla organizacji partyjnej w województwie białkopodlaskim podobnie jak w całym kraju, okazał się początek lat osiemdziesiątych. Kryzys gospodarczy, społeczny i polityczny odcisnął swoje piętno na funkcjonowaniu partii. W latach 1980-1981 przeszło 2 tys. członków złożyło legitymacje partyj-

² Wykaz wicewojewodów białkopodlaskich: Eugeniusz Cyra (1.06.1975 – 15.06.1990 r.), Wiesław Obszański 1.06.1975 – 31.01.1984 r.), Jerzy Cywoniuk (1.06.1975 – 3.01.1980 r.), Mieczysław Sawicki (3.01.1980 – 15.09.1989 r.), Stanisław Marczuk (1.02.1984 – 30.06.1990 r.), Andrzej Szot (16.09.1989 – 31.05.1990 r.), Tadeusz Korszeń (10.07.1990 – 17.03.1992 r.), Jerzy Zalewski 1.06.1992 – 20.04.1995 r.), Kazimierz Stanisław Nowak (22.04.1995 – 28.11.1997 r.), Andrzej Wilczewski (7.02.1998 – 31.12.1998 r.).

³ D. Magier, *Komitety Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej w latach 1975-1990*, [w:] *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich T.1*, pod red. A. Góraka, I. Lucia, D. Magiera, Lublin-Siedlce 2008, s. 576.

⁴ Katalog kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych PRL, <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/main.do?katalogId=1&pageNo=1&> [9.02.2015r.]

ne. Do końca dekady nie udało się odbudować stanu osobowego partii z przełomu lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, ostatecznie pod koniec istnienia PZPR liczba jej członków wynosiła 13 382⁵.

Mieszkańcy województwa białkopodlaskiego szybko zareagowali na wydarzenia 1980 r. Do pierwszych wystąpień przeciwko reżimowi komunistycznemu doszło latem w geście solidarności ze strajkującymi pracownikami lubelskich zakładów. 19 lipca do pracy nie przystąpiło 120 osób z Przedsiębiorstwa Sprzętu Wodno-Melioracyjnego w Białej Podlaskiej. 21 lipca strajk ogłosili pracownicy fizyczni Radzyńskiego Przedsiębiorstwa Produkcji Urządzeń Handlowych „WUTECH”. W tym samym dniu protest podjęli pracownicy kolejnych białskich zakładów: ZPW „Biawena” oraz Działu Przewozów Towarowych Oddziału PKS. Dwa dni później strajkowali pracownicy Zakładu Produkcyjnego „ZREMB” w Miedzyrzeczu Podlaskim⁶. We wrześniu 1980 r. na terenie województwa białkopodlaskiego powstały komitety założycielskie struktur NSZZ „Solidarność”, jedne z pierwszych w Białej Podlaskiej i Radzynie Podlaskiej. W listopadzie 1980 r. do „Solidarności” należało 793 osoby, a kolejne 1825 zgłaszało akces⁷. Na terenie województwa najwcześniej powstały struktury związkowe w największych zakładach, w Białej Podlaskiej były to: Zakłady Materiałów Lampowych „Polam”, Zakłady Przemysłu Wełnianego „Biawena”, Spółdzielnia Inwalidów „Elremet”, Przedsiębiorstwo Remontowe Sprzętu Wodno-Melioracyjnego; w Miedzyrzeczu Podlaskim: Zakłady Podzespołów Radiowych OMIG, Zakład Produkcyjny ZREMB; w Radzynie Podlaskiej: WZM Delta, Eksportowe Zakłady Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego; w Łosicach: BUMAR; w Małaszewiczach: Rejonowa Dyrekcja Kolei Państwowych⁸.

„Solidarność” skupiła nie tylko pracowników zakładów przemysłowych, również inne grupy społeczno-zawodowe odpowiedziały na wydarzenia 1980 r. Aktywność wykazywała młodzież oraz niewielka część pracowników oświaty. Uczniowie szkół średnich na terenie województwa przeprowadzali akcje ulotkowe oraz rozprowadzali prasę „antysocjalistyczną”, m.in. w Białej Podlaskiej, Łosicach, Jabłoni⁹. Studenci białskiego AWF również angażowali się w bieżące wydarzenia, podejmowali akcje strajkowe w geście solidarności m.in. z kolegami strajkującymi w Wyższej szkole Inżynierskiej w Radomiu¹⁰. Wśród nauczycieli znalazła się niewielka liczba tych, którzy wstąpili do „Solidarności”, jak podaje Eugeniusz Wilkowski było to zaledwie 3% kadry zatrudnionej w placówkach podległych Ku-

⁵ D. Magier, *Komitety Wojewódzki...*, dz. cyt., s. 564.

⁶ M. Dąbrowski, *Lipcowe strajki 1980 roku w północno-wschodniej Lubelszczyźnie. Radzyń Oddział NSZZ „Solidarność” na tle funkcjonowania Regionu Środkowo-Wschodniego w latach 1980-1981*, [w:] *Wobec Komuniizmu*, pod red. D. Magiera, Radzyń Podlaski 2006, s. 260-261; P. Tarkowski, *Biała Podlaska w latach 1944-1989*, Biała Podlaska 2011, s. 235.

⁷ D. Magier, *Lata 1980-1981 w województwie białkopodlaskim, Wybór teleksów Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*, Radzyń Podlaski 2006, s. 72.

⁸ E. Wilkowski, *Solidarność na terenie województwa białkopodlaskiego w latach 1980-1989*, Biała Podlaska 2013, s. 195-204, 275.

⁹ Tamże, s. 327-330.

¹⁰ D. Magier, *Lata 1980-1981...*, dz. cyt., s. 180.

ratorium Oświaty i Wychowania w Białej Podlaskiej¹¹. Pierwsze komitety założycielskie nauczycielskiej „Solidarności” powstały w Białej Podlaskiej i Miedzyrzecu Podlaskim¹².

Karnawał Solidarności zakończyło wprowadzenie stanu wojennego 13 grudnia 1981 r., z terenu województwa białkopodlaskiego internowano kilkunastu działaczy związkowych¹³. Dopiero ustalenia przy „okrągłym stole”, pozwoliły „Solidarności” oficjalnie powrócić na scenę polityczną, władze komunistyczne zgodziły się na udział Związku w wyborach do Sejmu i nowo powołanego Senatu. Obszar województwa białkopodlaskiego stanowił okręg wyborczy nr 8, dla którego przeznaczono 3 mandaty w Sejmie oraz 2 w Senacie. 16 kwietnia 1989 r. został utworzony Wojewódzki Komitet Obywatelski „Solidarność”, przewodniczącym był Ryszard Turyk. Zadaniem Komitetu było wyłonienie kandydatów do Sejmu i Senatu z ramienia „Solidarności”. Zostali nimi: Jacek Szymanderski na urząd posła oraz Andrzej Czapski i Mieczysław Trochimiuk na urząd senatora.

Do wyborów szykowały się również trzy partie polityczne PZPR, ZSL i SD. Komitet Wojewódzki PZPR udzieliła rekomendacji trzem kandydatom na posłów: Janowi Bartosowi, Edwardowi Laskowskiemu i Stanisławowi Ostapiukowi oraz dwóm do Senatu: Annie Nowak-Gocławskiej i Wiesławowi Obszańskiemu¹⁴. Kandydatami ZSL do Sejmu zostali: Franciszek Jerzy Stefaniuk, Tadeusz Józefczak, do Senatu: Stanisław Czop oraz Andrzej Jaszczuk. Stronnictwo Demokratyczne w okręgu wyborczym nr 8 nie miało przydzielonego mandatu do Sejmu, ale rekomendowało swojego kandydata do Senatu, został nim Henryk Czarkowski¹⁵. Oprócz wyżej wymienionych kandydatów o mandat senatora ubiegał się również Tomasz Klimiński z Unii Chrześcijańsko-Społecznej.

4 czerwca 1989 r. Polacy wzięli udział w częściowo wolnych wyborach, frekwencja w skali kraju wyniosła 62%, w województwie białkopodlaskim 67,23%. Mandaty do Senatu zdobyli Andrzej Czapski 91 328 głosów (72,28%) oraz Mieczysław Trochimiuk 91 281 (72,24%). Na Jacka Szymanderskiego oddano 100 497 głosów. W drugiej turze o trzy mandaty poselskie (w międzyczasie w okręgu dodano jeszcze jeden) rywalizowali kandydaci koalicji rządowej. Przy niskiej frekwencji wynoszącej zaledwie 21,3% mieszkańcy województwa wybrali Józefa Oleksego, Seweryna Ostapiuka, Franciszka Jerzego Stefaniuka¹⁶.

¹¹ E. Wilkowski, dz. cyt., s. 338.

¹² Tamże.

¹³ Internowani w okresie stanu wojennego z terenu województwa białkopodlaskiego: Jerzy Cybulski, Andrzej Czapski, Jarosław Dylawerski, Ryszard Gałązka, Jerzy Geresz, Stanisław Helak, Henryk Jabłoński, Tomasz Klimiński, Maksymilian Kwaśniewski, Andrzej Kwiatkowski, Władysław Łobacz, Leszek Małkowski, Julian Mazurek, Józef Poniatowski, Jerzy Roman, Waclaw Stefaniuk, Adam Wawrzyniewicz, Andrzej Welk, Stanisław Wierzejski, Jerzy Wołoczko, Jerzy Zalewski. Tamże, s. 528-529.

¹⁴ A. Siejak, *Wybory parlamentarne 1989 r. w woj. białkopodlaskim. Cz.1*, [w:] „Podlaski Kwartalnik Kulturalny” 2003, nr 4, s. 29-30.

¹⁵ A. Siejak, *Wybory parlamentarne 1989 r. w woj. białkopodlaskim. Cz.2*, [w:] „Podlaski Kwartalnik Kulturalny” 2004, nr 1, s. 34, 36.

¹⁶ P. Tarkowski, dz. cyt., s. 244.

Przemiany systemowe po 1989 r. zaowocowało, m.in. wprowadzeniem pluralizmu w życiu publicznym, na mapie politycznej województwa pojawiły się nowe partie: Polskie Stronnictwo Ludowe, Kongres Liberalno-Demokratyczny, Stronnictwo Narodowe, Unia Polityki Realnej, Unia Demokratyczna, Sojusz Lewicy Demokratycznej. Jednak mimo przywrócenia demokracji mieszkańcy województwa bez entuzjazmu podchodzili do kolejnych wyborów, frekwencja w wyborach parlamentarnych była mała, np. w 1991 r. w okręgu wyborczym nr 26, które tworzyły wspólnie województwa białkopodlaskie i siedleckie, wyniosła zaledwie 38,75%¹⁷.

Województwo białkopodlaskie charakteryzowało się niskim poziomem uprzemysłowienia i urbanizacji, było obszarem typowo rolniczym. Taki stan rzeczy miał wpływ na procesy demograficzne zachodzące w latach 1975-1998. W chwili jego powstania liczba mieszkańców wynosiła 280 390 z czego w miastach mieszkało 71 960. W kolejnych latach liczba mieszkańców rosła i na koniec 1997 r. odpowiednio wynosiła: 309 tys., 117,4 tys.¹⁸. Jednak Przez cały okres utrzymywało się duże zróżnicowanie rozwoju demograficznego pomiędzy miastem i wsią. Rosła liczba mieszkańców miast, w latach 1975-1997 wzrost wyniósł ponad 61,3% (średniorocznie 2,5%). Największego doświadczyła Biała Podlaska, której liczba ludności pod koniec 1997 r. wynosiła 57 607 osób, wzrost o 55 %. Liczba mieszkańców pozostałych miast przedstawiała się następująco: Międzyrzec Podlaski 18 245, Radzyń Podlaski 16 753, Parczew 11 020, Łosice 7 724, Terespol 6 076¹⁹. Wieś z każdym rokiem traciła mieszkańców, m.in. na skutek ruchów migracyjnych w relacji wieś-miasto. Jednak do końca istnienia województwo charakteryzowało się niskim stopniem urbanizacji.

Tabela 1. Liczba mieszkańców województwa białkopodlaskiego w latach 1975-1997 w tys.

Rok	1975	1977	1979	1981	1983	1985	1987	1991	1993	1995	1997
Ogółem	280,4	281,6	285,3	288,2	293,7	297,9	301,1	306,2	309,0	309,5	309,0
Miasto	72,0	77,4	82,9	87,7	93,9	98,4	103,5	111,7	114,2	115,9	117,4
Wieś	208,4	204,2	202,4	200,5	199,8	199,5	197,6	194,5	194,8	193,6	191,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych.

W strukturze demograficznej województwa białkopodlaskiego postępował proces defeminizacji na 100 mężczyzn w 1975 r. przypadało 104,9 kobiet, najniższy był w 1993 r. 101,7²⁰. Podobnie jak w całym kraju, w tym okresie społeczeństwo ulegało procesowi starzenia, jednak tutaj postępował on szybciej. Zwiększała się liczba osób w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym. W okresie trwania województwa

¹⁷ Monitor Polski rok 1991, Nr 41, Poz. 288, Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 31 października 1991 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, przeprowadzonych w dniu 27 października 1991 r., s. 478.

¹⁸ *Rocznik statystyczny województwa białkopodlaskiego 1977*, Biała Podlaska 1977, s. 27; *Rocznik statystyczny województwa białkopodlaskiego 1998*, Biała Podlaska 1998, s. 139.

¹⁹ *Rocznik ... 1998*, dz. cyt., s. 32.

²⁰ *Rocznik statystyczny województwa białkopodlaskiego 1995*, Biała Podlaska 1995, s. 135.

białskopodlaskiego w rozwoju liczby urodzeń można wyróżnić dwa okresy: pierwszy 1975-1982, w którym była widoczna wyraźna tendencja wzrostowa, drugi po 1982 roku, kiedy postępował systematyczny spadek liczby urodzeń. Szczególnie drastyczny spadek nastąpił między rokiem 1984 a 1985, kiedy liczba urodzeń spadła z 2 706 do 2 295 osób²¹.

Województwo białskopodlaskie należało do Makroregionu Środkowowschodniego wraz z województwami chełmskim, lubelskim i zamojskim oraz do roku 1982 województwem siedleckim. Charakter gospodarki tego regionu był typowo rolniczy. W planach zagospodarowania Makroregionu Środkowowschodniego koncentrowano się na wykorzystaniu rezerw produkcji rolnej; profilowaniu przemysłu w kierunku pełnego wykorzystania surowców mineralnych; rozwoju przemysłu spożywczego, lekkiego, elektromaszynowego i drzewnego; pobudzaniu aktywizacji społeczno-gospodarczej przy zachowaniu właściwej proporcji pomiędzy rozwojem aglomeracji lubelskiej, a nowymi miastami wojewódzkimi²².

Rozwój gospodarczy województwa białskopodlaskiego był utrudniony przez kryzys społeczno-gospodarczy nasilający się po 1975 r., którego apogeum przypało na przełom lat 1981/1982. W drugiej połowie lat siedemdziesiątych nastąpił gwałtowny spadek nakładów inwestycyjnych w gospodarce. Przy wskaźniku 100 na jednego mieszkańca dla całego kraju, w województwie białskopodlaskim wynosił 67,6% i był jednym z najniższych w Polsce. W latach 1981-1985 nakłady wzrosły powyżej 100%. Najwięcej inwestowano takie działy gospodarki jak: rolnictwo i leśnictwo oraz gospodarkę komunalną i mieszkaniową.

Tabela 2. Struktura nakładów inwestycyjnych w woj. białskopodlaskim wg działów gospodarki w latach 1975-1990 w %.

Rok	Dział gospodarki							
	Przemysł	Budownictwo	Rolnictwo i leśnictwo	Transport i łączność	Handel	Gospodarka komunalna i mieszkaniowa	Ochrona zdrowia i opieka społeczna	inne
1975	11,0	1,4	46,1	11,9	3,6	20,8	3,1	2,1
1980	13,5	3,5	37,6	15,1	2,1	23,8	1,0	3,4
1985	12,5	0,9	37,3	7,3	2,6	31,7	4,2	3,5
1990	13,7	0,2	32,6	6,1	5,9	35,4	1,0	5,1

Źródło: Z. Mitura, *Przeobrażenia w strukturze społeczno-gospodarczej regionu lubelskiego*, [w:] *Z problematyki przeobrażeń społeczno-gospodarczych w Lubelskiem*, pod red. Z. Mitury, R. Orłowskiego, Lublin 1992, s. 41; *Rocznik statystyczny województwa białskopodlaskiego 1991*, Biała Podlaska 1991, s. 126.

²¹ T. Mazur, A. Zalewa, *Przemiany demograficzne Lubelszczyzny w latach 1918-1988*, [w:] *Z problematyki przeobrażeń społeczno-gospodarczych w Lubelskiem*, pod red. Z. Mitury, R. Orłowskiego, Lublin 1992, s. 146.

²² Z. Mitura, *Przeobrażenia w strukturze społeczno-gospodarczej regionu lubelskiego*, [w:] *Z problematyki przeobrażeń...*, s. 37.

Bialskopodlaskie było typowo rolniczym województwem, mimo iż posiadało mało korzystne warunki przyrodnicze dla uprawy ziemi. Przeważały gleby piaskowe oraz bielicowe, które stanowiły ponad 50% użytków rolnych. W latach dziewięćdziesiątych użytki rolne zajmowały powierzchnię 370 tys. ha, czyli 71% obszaru województwa. Przez cały okres istnienia województwa bialskopodlaskiego miało miejsce zwiększanie obszaru indywidualnych gospodarstw. Średnia wielkość gospodarstwa w bialskopodlaskim w połowie lat dziewięćdziesiątych była większa niż w kraju o ponad 2 ha i wynosiła 8,8 ha. Niestety plony były niższe niż w innych częściach Polski. Profil produkcji obejmował zboża - 70% areалу oraz ziemniaki - 21%. Aż 45% pracujących w gospodarce stanowili rolnicy. W rolnictwie było zaangażowanych 35% środków trwałych.

W latach dziewięćdziesiątych struktura nakładów inwestycyjnych uległa zasadniczej zmianie, w przedostatnim roku istnienia województwa bialskopodlaskiego największa część przypadła na przemysł 24%, następnie transport i łączność 14,9%. Dział rolnictwo i leśnictwo, który w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych pochłaniał średnio powyżej 35% nakładów w 1997 r. otrzymał zaledwie 11,8%²³. W efekcie zmian systemowych po 1989 r. coraz większą rolę odgrywał przemysł, handel i usługi. Nie posiadające własnych surowców naturalnych województwo bialskopodlaskie, rozwijało gałęzie przemysłu związane z przetwórstwem rolno-spożywczym, drzewnym oraz technicznej obsługi rolnictwa. Przemysł drzewny produkował meble oraz tarcicę. Przemysł lekki: tkaniny wełniane, odzież, obuwie i wyroby szcnotkarskie. Przemysł maszynowy i metalowy: maszyny, urządzenia i części zamienne dla rolnictwa, maszyny do robót drogowych i melioracyjnych, sprzęt dla górnictwa. Do największych zakładów na terenie województwa bialskopodlaskiego pod koniec jego istnienia należały: ZPOW „Agros” – Terespol, Bialskie Fabryki Mebli, Zakłady Włókiennicze „Biawena” w Białej Podlaskiej, Spółdzielnia Inwalidów „Elremet” w Białej Podlaskiej, Górnicza Fabryka Narzędzi w Radzynie Podlaskim, Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Gracja” w Radzynie Podlaskim, Przedsiębiorstwo Zagraniczne IPACO w Międzyrzecu Podlaskim, Przedsiębiorstwo Mechanizacji Produkcji Rolniczej „MEPROZET” w Międzyrzecu Podlaskim, Huta Szkła „Odrodzenie” w Parczewie, „Pol-Kres” w Białej Podlaskiej, PPHU „RAPID” w Białej Podlaskiej, „ROLIMPEX” SA w Białej Podlaskiej, Spółdzielnia Mleczarska SPOMLEK w Radzynie Podlaskim, Przedsiębiorstwo Produkcji Doświadczalnej Robotów Przemysłowych „TECHMA-ROBOT” w Białej Podlaskiej, Wytwórnia Octu i Musztardy w Parczewie, Zakłady Mięsne Małaszewicze. Od 1989 r. systematycznie w produkcji przemysłowej swój udział zwiększał sektor prywatny, w 1996 r. wyniósł 73,5% - na 1262 jednostki prowadzące działalność gospodarczo-przemysłową w sektorze publicznym było zarejestrowane zaledwie 32²⁴. Zwiększania inwestycji w przemyśle nie przełożyło się na zatrudnienie w tym dziale gospodarki, wręcz przeciwnie z roku na rok liczba pracowników spadała: w 1991 r. - 14 955 osób, 1996 r. - 10 248. Udział zatrudnionych w poszczególnych

²³ *Rocznik ... 1998*, dz. cyt. s. 188.

²⁴ *Województwo bialskopodlaskie. Informator o sytuacji społeczno-gospodarczej*, Biała Podlaska 1997, s. 75.

gałęziach działalności produkcyjnej w 1996 r. był następujący: artykuły spożywcze 35,7%, odzież oraz futrzarstwo 21,2%, meble 14,2%, tkaniny 9,5%, maszyn i urządzeń 3,8%, wyrobów z metali (bez maszyn) 3,5%, drewna i wyrobów z drzewa i wikliny 2,9%, wyrobów z innych surowców niemetalicznych 1,7%²⁵.

Dla wielu przedsiębiorstw państwowych zmiany systemowe były wielkim wyzwaniem, musiały się znaleźć w nowych dla siebie warunkach gospodarczych, gdzie najważniejszy był rachunek ekonomiczny. Przedsiębiorstwa kojarzone z sukcesem w nowych okolicznościach stanęły w obliczu bankructwa wskutek problemów ze zbyciem wyprodukowanych towarów. Największy w Białej Podlaskiej pracodawca drugiej połowy lat osiemdziesiątych spółdzielnia Inwalidów „Elremet”, z ok. 1000 pracowników musiała zwolnić 400, a pozostali pracowali tylko dwa dni w tygodniu²⁶. Dla województwa białskopodlaskiego nowe zjawisko jakim było bezrobocie stało się wyjątkowo niebezpieczne. Dominacja rolnictwa, niski potencjał przemysłowy, który był ulokowany w branżach słabych technologicznie, brak wykwalifikowanych kadr groził marazmem. Stopa bezrobocia w województwie białskopodlaskim osiągnęła swoje apogeum w 1994 roku wynosiła wówczas ponad 14%. Było zaliczane do obszarów o jednej z wyższych w kraju stóp bezrobocia.

Tabela 3. Liczba bezrobotnych w woj. białskopodlaskim w latach 1991-1997.

Wyszczególnienie	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Bezrobotni zarejestrowani	15 408	17 666	20 218	21 510	20 631	18 391	15 062
w tym: kobiety	7 321	8 636	9 883	10 437	10 166	9 680	8 122
Stopa bezrobocia w %	13,7	11,3	10,8	10,2	13,6	11,9	9,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych.

Rozwojowi gospodarstwu województwa miało sprzyjać położenie przy głównych szlakach komunikacyjnych kraju i Europy - międzynarodowej drodze E-30 łączącej Paryż, Berlin, Warszawę i Moskwę. Tędy przebiegała również jedna z głównych magistrali kolejowych, łącząca Paryż z Władywostokiem, na potrzeby której w Małaszewiczach wybudowano „suchy port” z możliwością przeładunku 23 tys. ton towarów na dobę. W 1979 r. linia na terenie województwa białskopodlaskiego została zelektryfikowana. Ponad 70% towarów odprawianych w połowie lat dziewięćdziesiątych na przejściach drogowych i kolejowych, to był tranzyt w relacjach Unia Europejska - Wspólnota Niepodległych Państw. Bliskość granicy była szansą na eksport produktów wytwarzanych na terenie województwa białskopodlaskiego, odbiorcą większości towarów były kraje Europy Środkowo-Wschodniej. W 1996 r. eksportowane towary trafiały do Rosji 29,3%, Niemiec 21,6%, Włoch 12,6%, Białorusi 9,3%²⁷. Przejścia graniczne na terenie województwa białskopodlaskiego znajdowały się w Kukurykach, Sławatyczach oraz Terespolu. W 1996 r. ruszyła bu-

²⁵ Tamże, s. 77-78.

²⁶ S. Jadczyk, *Biała Podlaska. Dzieje miasta i jego zabytki*, Lublin 1993, s. 89.

²⁷ Tamże, s. 90.

dowa terminalu samochodowego w Koroszczynie, dla obsługi ruchu granicznego na przejściu w Kukurykach. Podstawowe układy komunikacyjne wymagały wielu nakładów na modernizację i budowę nowych odcinków dróg. W województwie białkopodlaskim w 1996 r. znajdowało się 7 446 km dróg publicznych, w tym 418 w miastach. W planach była budowa odcina autostrady A-2 łączącej wschód i zachód Europy, budowa wielopoziomowych skrzyżowań eliminujących punkty kolizyjne oraz usprawniające ruch na trasie E-30, budowa obwodnicy Radzyna Podlaskiego na drodze krajowej nr 19.

Ważnym elementem w funkcjonowaniu województwa białkopodlaskiego była rozbudowa infrastruktury technicznej i społecznej, która miała być czynnikiem rozwoju. W stosunku do pozostałych części kraju jej stan był niezadowolający. Dla zaspokojenia potrzeb ludności duże znaczenie miała sieć placówek handlowych i gastronomicznych. Z każdym rokiem ich liczba rosła, jednak zauważalne były duże dysproporcje w rozwoju pomiędzy miastem a wsią, problem stanowiły też odpowiednie rozwiązania organizacyjno-techniczne. Do dużych zmian doszło wraz z przemianami systemowymi roku 1989, z każdym kolejnym rósł udział sektora prywatnego, poprawiało się zaopatrzenie sklepów. W 1996 r. wynosił 99%.

Tabela 4. Liczba placówek handlowych i gastronomicznych w woj. białkopodlaskim w latach 1975-1997.

Rok	1975	1977	1979	1981	1983	1985	1987	1989	1991	1993	1995	1997
Liczba placówek sprzedaży detalicznej	1853	1790	1780	1814	1824	1856	1893	1962	2180	2566	2196	3111
Liczba punktów gastronomicznych	97	102	117	119	109	110	114	132	-	-	247	291

Źródło: Opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych.

W latach 1975-1998 jednym z ważniejszych zagadnień związanych z rozbudową infrastruktury społecznej było budownictwo mieszkaniowe, które było stymulatorem społeczno-gospodarczego rozwoju województwa oraz bardzo istotnym elementem zaspokojenia potrzeb społeczeństwa. Od momentu utworzenia województwa białkopodlaskiego, tempo budownictwa wzrosło, lecz w dalszym ciągu sytuacja była trudna. W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych budownictwo wielorodzinne było domeną spółdzielni, natomiast jednorodzinne prywatnych inwestorów. Niestety w jednym i drugim przypadku, podstawowym problemem ograniczającym sprawną działalność był notoryczny brak materiałów budowlanych.

nych. W ciągu pierwszych dziesięciu lat udało się poprawić wskaźnik zagęszczenia na jedną izbę mieszkalną z 1,24 na 1,07, który zbliżył się do krajowego - 1,04²⁸. Do końca lat siedemdziesiątych, widać wyraźny wzrost w liczbie oddawanych mieszkań w 1975 r. oddano ich 960, w 1978 r. - 1084. W latach 1980-1989 oddano do użytku 8222 mieszkania²⁹. Sytuacja uległa chwilowej poprawie wraz z przemianami systemowymi po 1989 r. jednak z każdym kolejnym rokiem oddawano ich coraz mniej: 1991 r. - 1467 mieszkań, 1992 r. - 1290; 1993 r. - 825; 1994 - 736; 1995 r. - 825; 1996 - 531; 1997 r. - 715³⁰. W miastach znajdowało się ponad 38% zasobów mieszkaniowych całego województwa, aż 16% stanowiły mieszkania wybudowane przed 1945 r., często nie odpowiadające obowiązującym standardom³¹.

W okresie województwa białkopodlaskiego znacznej poprawie uległ dostęp do usług w zakresie oświaty i wychowania. Lata osiemdziesiąte i pierwsza połowa dziewięćdziesiątych to czas, kiedy do szkół podstawowych dociera wyż demograficzny, począwszy od roku szkolnego 1978/1979, z każdym kolejnym liczbą uczniów rosła. Dopiero w roku szkolnym 1996/1997 liczba uczniów spadła. W szkolnictwie średnim ogólnokształcącym od połowy lat siedemdziesiątych liczba uczniów malała, przełomowym rokiem okazał się rok szkolny 1981/1982, od którego liczba młodzieży szkolnej do końca istnienia województwa białkopodlaskiego wzrosła ponad dwukrotnie. Podobna sytuacja wystąpiła w szkolnictwie zawodowym, przy czym rokiem, od którego liczba uczniów rosła był rok szkolny 1986/1987.

Tabela 5. Uczniowie szkół podstawowych w województwie białkopodlaskim w latach 1975-1997.

Rok szkolny	Szkolnictwo podstawowe		Szkolnictwo średnie			
	Liczba uczniów	Liczba szkół	Ogólnokształcące		Zawodowe	
			Liczba uczniów	Liczba szkół	Liczba uczniów	Liczba szkół
1975/76	39 546	216	5 054	14	3 648	31
1976/77	38 475	203	4 849	15	4 289	36
1977/78	37 525	187	4 483	14	4 834	44
1978/79	36 959	179	4 012	14	5 101	42
1980/81	36 982	170	3 434	15	5 091	42
1981/82	37 277	172	3 394	14	4 354	38
1982/83	38 173	173	3 503	14	3 680	31
1983/84	39 116	184	3 588	13	3 397	29
1984/85	40 084	187	3 729	12	3 176	26
1985/86	40 084	187	3 786	12	3 117	25
1986/87	41 941	215	3 977	12	3 340	25

²⁸ Z. Mitura, dz. cyt., s. 63.

²⁹ *Rocznik statystyczny województwa białkopodlaskiego 1987*, Biała Podlaska 1987, s. 248; *Rocznik statystyczny województwa białkopodlaskiego 1991*, Biała Podlaska 1991, s. 147.

³⁰ *Rocznik ... 1998*, dz. cyt. s. 286; *Województwo białkopodlaskie ...*, s. 57.

³¹ *Województwo białkopodlaskie ...*, s. 56.

1987/88	42 717	220	4 151	12	3 597	26
1988/89	43 327	219	4 268	13	4 106	29
1989/90	44 047	230	4 441	13	4 348	30
1990/91	44 794	233	4 707	14	4 402	30
1991/92	45 137	280	5 171	14	4 843	33
1992/93	45 389	263	5 713	14	4 995	33
1993/94	45 622	251	5 916	14	5 685	36
1994/95	45 452	250	6 197	14	7 098	38
1995/96	45 155	248	6 352	14	7 375	39
1996/97	44 537	248	6 684	14	7 054	36
1997/98	43 750	241	7 212	15	7 373	37

Źródło: Opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych.

W parze z rosnącą liczbą uczniów, zwiększano liczbę placówek. W tej dziedzinie znaczący postęp osiągnięto w drugiej połowie lat osiemdziesiątych i latach dziewięćdziesiątych. Szczególnie trudna sytuacja była w miastach, gdzie uczniowie często musieli uczęszczać na zajęcia w systemie trzymianowym. Mimo trudności finansowych początku lat dziewięćdziesiątych, w tym czasie następował największy postęp w rozbudowie i modernizacji bazy oświatowej od zakończenia II wojny światowej. W latach 1991-1997 oddano do użytku 450 nowych sal lekcyjnych, 19 niepełnowymiarowych i 2 pełnowymiarowe sale gimnastyczne, stołówki, ośrodek metodyczny, bibliotekę powiatową oraz Dom Dziecka w Komarnie gm. Konstantynów. Od 1993 r. w Białej Podlaskiej istniała I Społeczna Szkoła Podstawowa. Odwrotna sytuacja miała miejsce w zakresie wychowania przedszkolnego, gdzie od początku lat dziewięćdziesiątych liczba placówek i uczęszczających do nich dzieci malała, problem ten zwłaszcza dotyczył wsi. Trudności spowodowane były, m.in. sytuacją finansową gmin po przejściu obowiązku utrzymania przedszkoli oraz zmniejszającą się liczbą dzieci w wieku przedszkolnym. Nie tylko baza lokalowa szkół ulegała poprawie, ale również struktura wykształcenia nauczycieli, z każdym kolejnym rokiem zwiększał się procent posiadających wyższe wykształcenie – w 1996 r. 71%³².

Jedną z dziedzin, która była ogromnym wyzwaniem dla władarzy województwa białkopodlaskiego była ochrona zdrowia. Wyznacznikiem jej poziomu jest liczba lekarzy, pielęgniarek i łóżek szpitalnych w przeliczeniu na 10 000 mieszkańców. W 1975 r. liczba lekarzy wynosiła 221, co w przeliczeniu na 10 000 mieszkańców dawało wskaźnik 7,9, znacznie odbiegający od średniego dla Polski wynoszącego 15,9. Równie źle wyglądała sytuacja w przypadku łóżek, których liczba na 10 000 mieszkańców w województwie białkopodlaskim wynosiła 41, przy średniej w kraju wynoszącej powyżej 55. Liczba lekarzy oraz łóżek szpitalnych w liczbach bezwzględnych wzrosła odpowiednio: z 221 do 578 osób oraz z 1 150 do 1 931³³. Liczba samych szpitali nie uległa zmianie. Opiekę sprawowały placówki w Łosi-

³² *Województwo białkopodlaskie ...*, s. 41.

³³ *Rocznik ... 1977*, dz. cyt. s. 224; *Rocznik ... 1998*, dz. cyt., s. 311, 313.

cach, Międzyrzeczu Podlaskim, Parczewie i Radzynie Podlaski, Wojewódzki Szpital Zespolony w Białej Podlaskiej oraz Wojewódzki Szpital dla Nerwowo i Psychiczenie Chorych w Suchowoli. Lecznictwo otwarte było sprawowane przez 10 przychodni rejonowych i 49 ośrodków zdrowia. Wielkim sukcesem było oddanie w 1981 r. na potrzeby służby zdrowia niedoszłej siedziby KW PZPR w Białej Podlaskiej. W budynku, którego budowa zakończyła się w 1987 r. ulokowano Zespół Wojewódzkich Poradni Specjalistycznych przy ul. F. Dzierżyńskiego. W skład placówki weszły Wojewódzkie Poradnie: rehabilitacyjna, kardiologiczna z pracownią EKG, Matki i Dziecka, skórno-wenerologiczna, reumatologiczna, zdrowia psychicznego; Poradnie Specjalistyczne: laryngologiczna, ortopedyczno-urazowa, urologiczna, chirurgii ogólnej, neurologiczna, okulistyczna, nefrologiczna, gastroenterologiczna, cukrzycowa; laboratorium analityczne³⁴. Drugim znaczącym osiągnięciem było ukończenie budowy i oddanie do użytku nowego Wojewódzkiego Szpitala Zespolonego w Białej Podlaskiej.

Tabela 6. Personel służby zdrowia i łóżka szpitalne w szpitalach na 10 000 ludności w woj. białskopodlaskim w latach 1975-1997.

Rok	1975	1977	1979	1981	1983	1985	1987	1989	1991	1993	1995	1997
Lekarze	7,9	8,8	10,2	11,1	12,5	13,8	14,6	14,9	16,1	17,2	17,9	18,7
Lek. dentyści	2,4	2,5	3,0	3,1	3,3	3,6	3,3	3,5	3,7	3,5	3,7	3,6
Pielęgniarki	20,4	26,0	33,0	31,6	37,7	40,9	46	51,6	56,5	55,7	58,8	59,1
Łóżka w szpitalach	41,4	42,5	42,9	42,8	42,6	42,0	56,4	56,2	57,2	57	58,3	58,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych.

Ważną rolę odgrywała opieka społeczna, od 1990 r. za ten dział odpowiadał Wojewódzki Zespół Pomocy Społecznej, który organizował funkcjonowanie domów pomocy społecznej oraz środowiskowych domów samopomocy. W zakresie opieki społecznej odczuwalna poprawa nastąpiła po 1989 r., liczba miejsc stałego pobytu w latach 1990-1996 wzrosła z 97 do 215. Domy pomocy społecznej znajdowały się w miejscowościach Kozula, Kalinka i Kostomłoty.

W krajobraz kulturalny województwa wpisało się szereg ważnych inicjatyw, których część przetrwała do dnia dzisiejszego. Kultura była przez długi czas jedną z tych dziedzin życia, która nie mogła liczyć na wystarczające środki do prawidłowego działania. Poprawa nastąpiła w latach dziewięćdziesiątych. Z każdym rokiem budżet Wojewody i gmin w tym zakresie wzrastał. Wiele w zakresie kultury zale-

³⁴ APL OR, KM PZPR w Białej Podlaskiej, sygn. 43, k. 26, Protokoły posiedzeń Egzekutywy KM 1987, Protokół z posiedzenia Egzekutywy KM PZPR w Białej Podl. z dnia 5.02.1987 r.

zało od solidnej pracy samych animatorów i środowisk twórczych, to za ich sprawą w województwie były organizowane imprezy w których brali udział artyści z kraju i zagranicy: Podlaski Jarmark Folkloru, Ogólnopolski Konkurs Literacki im. J. I. Kraszewskiego, Dni K. Lipińskiego, Nadbużańska Biesiada Kulturalna, Wojewódzkie Spotkania Teatrów Amatorskich, Międzynarodowy Festiwal Piosenki MAL-WY. Znacznie gorzej sytuacja wyglądała w zakresie wydawnictw prasowych, pod koniec istnienia województwa było zaledwie kilka tytułów o zasięgu regionalnym: „Słowo Podlasia”, „Głos Międzyrzecki”, „Życie Parczewa”, „Gazeta Łosicka”, „Wieści Gminne”. Wydawnictwem prezentującym dorobek środowiska kultury był „Białkopodlaski Biuletyn Kulturalny” ukazujący się od 1987 r., którego tytuł w 1989 r. zmieniono na „Podlaski Kwartalnik Kulturalny”. Czasopismo stanowił przewodnik po wydarzeniach kulturalnych, recenzował wystawy, przeglądy piosenek, spektakle teatralne. Periodykiem o interdyscyplinarnym charakterze był powstały w 1992 r. z inicjatywy prof. Henryka Mierzwińskiego oraz dr. Jerzego Flisińskiego – „Rocznik Białkopodlaski”. Na jego łamach zamieszczano artykuły naukowe traktujące o historii południowego Podlasia, kulturze, oświacie i ekologii. W 1998 r. książką J. Flisińskiego *Szkoły bialskie w XVII-XX wieku. Monografia I Liceum Ogólnokształcącego im. J. I. Kraszewskiego*, został zainicjowany cykl wydawniczy „Z serii Rocznika Białkopodlaskiego”.

Bazę materialną kultury stanowiły Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna, Ośrodek Pracy Twórczej Galeria Podlaska, Regionalny Ośrodek Kultury oraz 8 miejskich domów kultury, 23 gminne, Muzeum Okręgowe w Białej Podlaskiej, Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego w Romanowie, Muzeum Prawosławnej Diecezji Lubelsko-Chełmskiej w Jabłecznej, Galeria Macieja Falkiewicza w Janowie Podlaskim, 11 bibliotek i 6 kin³⁵. Dużą aktywność w obszarze kultury wykazywała Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Białej Podlaskiej, która od 1982 r. miała siedzibę w oficynie zespołu pałacowo-parkowego Radziwiłłów. WiMBP organizowała imprezy propagujące czytelnictwo, wiedze o regionie oraz posiadała własne wydawnictwa („Rocznik Białkopodlaski”, „Z serii Rocznika Białkopodlaskiego”). W latach osiemdziesiątych biblioteka dysponowała dziewięcioma placówkami na terenie Białej Podlaskiej³⁶. W ostatnich latach funkcjonowania województwa białkopodlaskiego na jego obszarze działało łącznie 39 bibliotek, które dysponowały 77 filiami, 8 oddziałami dla dzieci oraz 30 punktami filialnymi, a księgozbiór liczył 1 146 470 woluminów³⁷.

Brak przemysłu oraz słaba urbanizacja sprawiły, że województwo białkopodlaskie należało do najmniej skażonych zanieczyszczeniami obszarów Polski. Lasy, czyste wody i powietrze stwarzały idealne warunki do rekreacji i wypoczynku nie tylko mieszkańcom regionu. Szczególnie atrakcyjne były obszary nad rzeką Bug, na których w 1990 roku utworzono Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu,

³⁵ *Województwo białkopodlaskie ...*, s. 47.

³⁶ *Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Białej Podlaskiej. Informator*, oprac. J. Flisiński i T. Stasiuk-Karaś, Biała Podlaska 1998, s. 6-7.

³⁷ *Biblioteki publiczne województwa białkopodlaskiego w 1994 r. (Informator statystyczny z komentarzem)*, Biała Podlaska 1995, s.8, 11.

zajął on 5,8% obszaru województwa. Drugim miejscem idealnym do rekreacji było jezioro Bialskie w podparczewskiej Białce, gdzie swoje ośrodki wypoczynkowe utworzyły zakłady pracy z terenu województwa. Miejscem ściągającym turystów nie tylko z kraju, ale również z zagranicy była Stadnina Koni w Janowie Podlaskim, dorocznie organizowane tu aukcje ściągaly hodowców i widzów. Innymi turystycznymi atrakcjami były zabytki architektury, m.in. pałace w Radzyniu Podlaskim, Jabłoniu, Czemiernikach oraz zamek w Białej Podlaskiej. Pielgrzymów przyciągały miejsca kultu religijnego, katolików Leśna Podlaska i Kodeń, prawosławnych - Jabłeczna. Niestety tym, co stanowiło przeszkodę w uprawianiu turystyki była niedostateczna infrastruktura, przede wszystkim słabo rozwinięta baza noclegowa. Do 1988 r. województwo dysponowało 1 254 miejscami noclegowymi, w tym 355 były to miejsca całoroczne. W latach dziewięćdziesiątych nastąpiła znaczna poprawa w 1997 r. liczba miejsc noclegowych wzrosła do 4 839, w obiektach całorocznych dwukrotnie. Najlepiej rozbudowaną bazę turystyczną posiadały okolice Serpelicy oraz jeziora Bialskiego.

Najwięcej na utworzeniu województwa skorzystała jego stolica – Biała Podlaska. Był to istotny okres w historii miasta. Liczba mieszkańców została podwojona i wzrosła z 31 736 do 58 351. Szczególnie szybki wzrost miał miejsce w pierwszej pięcioletniej istnienia województwa – 24,8%³⁸. W dużej części był to efekt ruchu wędrownego. Administracja, przemysł i oświata potrzebowała nowych rąk do pracy. Mimo poprawy w strukturze wykształcenia mieszkańców miasta, do końca trwania województwa brakowało wykształconych kadr, które trzeba było ściągać z zewnątrz. Elementem wyróżniającym miasto na tle województwa w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych był dodatni przyrost naturalny. O dynamicznym rozwoju Białej Podlaskiej w tym okresie świadczą powstające nowe osiedla Centrum, Kopernika, Młodych, Jagiellońskie. Na dwóch ostatnich w 1998 roku mieszkało ponad 13 tys. osób³⁹. Stolica województwa wzbogaciła się o ponad 9 tys. mieszkań, na koniec 1998 r. było ich 17 308. W parze z rozwijającym się budownictwem szła rozbudowa infrastruktury miejskiej wodociągów, kanalizacji, gazu przewodowego co powodowało, iż życie Białej Podlaskiej stawało się wygodniejsze. Rangę miasta nie tylko podnosiła jego stołeczność, ale również obecność jedynej w województwie uczelni wyższej Fili Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie, która w 1982 r. została przekształcona w Zamiejscowy Wydział Wychowania Fizycznego AWF. Uczelnia, to nie tylko szkoła wyższa, ale pierwszy profesjonalny ośrodek badań naukowych związanych z problematyką szeroko rozumianej kultury fizycznej. Również duże znaczenie dla rozwoju stolicy województwa miało lotnisko wojskowe, na którym od 1977 r. stacjonował 61 LPSzB, relokowany z Nowego Miasta nad Pilicą. Wojsko na ponad dwadzieścia lat wpisało się w najnowszą historię miasta. Dysproporcje w rozwoju pomiędzy stolicą województwa, a pozostałymi miastami prowadziły do narastającego niezadowolenia. Już na początku lat osiemdziesiątych w Parczewie pojawiły się wezwania aby, „odorać się” o Białej

³⁸ P. Tarkowski, dz. cyt., s. 207-208.

³⁹ M. Pietrzela, *Bilans pełen rozgoryczenia. Na pożegnanie województwa bialskopodlaskiego sukcesy i porażki*, [w:] „Dziennik Wschodni” z dn. 28.12.1998 r., s. 8.

Podlaskiej. Swoje niezadowolenie wyrażali mieszkańcy Radzyna Podlaskiego oraz Łosic, którzy nie mogli się przyzwyczaić do załatwiania ważkich spraw w odległej Białej⁴⁰.

W historii województwa białkopodlaskiego nie brakowało zaprzepaszczonego szansa, już w latach osiemdziesiątych planowano budowę największego w kraju kombinatu ziemniaczanego, którego żywot zakończył się na planach i hasłach partyjnych działaczy. Lata dziewięćdziesiąte przyniosły rozczarowanie w zakresie budowy na białkim lotnisku portu cargo, Wschodniego Centrum Agroeksportu Podlaskiej Giełdy Eksportowej w Małaszewiczach oraz Specjalnej Strefy Ekonomicznej w Białej Podlaskiej, Międzyrzecu Podlaskim i Małaszewiczach⁴¹.

Kres istnienia województwa przyniosła kolejna reforma administracji terytorialnej przeprowadzona przez rząd Jerzego Buzka, przywracająca pośredni szczebel w formie powiatów oraz ograniczająca liczbę województw do 16. Biała Podlaska chociażby ze względu na swoją wielkość nie mogła już liczyć na bycie stolicą województwa. W nowym podziale ziemie województwa białkopodlaskiego w zdecydowanej większości znalazły się w województwie lubelskim oraz mazowieckim – powiat łosicki.

⁴⁰ *Województwo lubelskie w 1998 roku. Ważniejsze dane o województwie, powiatach i gminach*, Lublin 1999, s. 195; Różnica w oddawaniu nowych mieszkań między Białą Podlaską a innymi miastami województwa była ogromna np. w roku 1997 w Białej Podlaskiej oddano do użytku 349 mieszkań, Międzyrzecu Podlaskim – 97, Łosice – 47, Terespol – 22, Radzyń Podlaski – 19, Parczew – 15.

⁴¹ M. Pietrzela, dz. cyt.

Summary

Biała Podlaska voivodeship in 1975-1998

Biała Podlaska voivodeship was formed on the basis of a local administration reform enforced by Piotr Jaroszewicz. According to the new law, the three-level administrative division was replaced by the two-level model. Counties ceased to exist and the number of voivodeships was increased from 17 to 49. Among others, Biała Podlaska voivodeship was a new entity with the total area of 5,353 km². It was situated in Central-East Poland and included towns such as Biała Podlaska, Międzyzyczec Podlaski, Łosice, Radzyń Podlaski, Terespol. Thanks to its newly acquired administrative role, the period 1975-1998 brought prosperity to the region and its inhabitants had their share in crucial moments of the Polish history such as „Solidarity” movement formation, the end of communism or the birth of free market economy. However, Biała Podlaska was devoid of its voivodeship status by the next administrative reform made by Jerzy Buzek’s Cabinet. Thus from January 1, 1999 most of its territories remained within the boundaries of Lublin voivodeship.